

Martin Horička

SO SOVIETSKYM ZVÄZOM NA VEČNÉ ČASY

ČESKOSLOVENSKO V PODRUČÍ STALINA

**SO SOVIETSKYM ZVÄZOM
NA VEČNÉ ČASY**

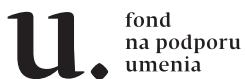
Martin Horička

SO SOVIETSKYM ZVÄZOM NA VEČNÉ ČASY

ČESKOSLOVENSKO V PODRUČÍ STALINA

slovarť

Tento projekt bol podporený z verejných zdrojov
poskytnutých Fondom na podporu umenia.

*Mojim rodičom
a všetkým, čo ostávajú stáť na správnej strane dejín,
aj keď sa geopolitické hranice posúvajú.*

Obsah

Úvod s otvoreným záverom (Roman Holec)	11
Prológ Cesta na Východ	17

PRVÁ ČASŤ Nová republika

Zmluva s diablom	25
Návrh textu	28
Podpis zmluvy	31
Nový politický systém	35
Ľudová vláda ľudu	42
Na scénu nastupuje Zorin	48
Represie proti menšinám	52
Masaryk a jeho komunistický zástupca	57
Tri epizódy	63
Anexia československého územia	63
Kto oslobodí Prahu?	66
Československý úrán	72
Demokratický socializmus	77
Nová éra	78
Zahraničný obchod	81
Československo a OSN	85
Zakladajúca krajina	89

DRUHÁ ČASŤ

Most, po ktorom sa šliape

V sovietskej sfére	97
Ani opona, ani most	101
Spojenectvo s Francúzskom	107
Československý návrh	109
Odchod komunistov z vlády	112
Francúzsky protinávrh	115
Stalin hovorí nie	122
Začiatok studenej vojny	129
Dva svety na jednej konferencii	130
Európa sa rozdeľuje	132
Marshall a jeho plán	135
Československo prijíma pozvanie	139
Moskovské rokovania	145
Československo odvoláva svoju účasť	150
Demokrati kapitulujú	153
Slovanskí súdruhovia	163
Veľký slovanský brat	164
Sovietizácia kultúry	167
Ministerstvo propagandy	171
Komediant, ktorý šíril strach	173
Film a politická moc	177
Import filmov	182
Hollywood verzus Československá filmová spoločnosť	185
Na východ hľad!	189
Komunistický film	192
Východný blok	195
Hospodárska závislosť	199

TRETIA ČASŤ

Sovietsky satelit

Februárový prevrat	209
Jesenná kríza	209
Zúfalý optimizmus demokratov	214
Na ťahu sú komunisti	217
Zorinov víťazný február	220
Staronová vláda	223
Nový režim	231
Smrť ministra	233
Odbojní diplomati	238
Západ reaguje na prevrat	240
O dvoch (ne)typických demokratoch	247
Prozápadne provýchodný diplomat	250
Medzinárodné postavenie republiky	257
Ako hlasovalo Československo na	
Valnom zhromaždení OSN	260
Československo a vznik Izraela	265
Priatelia židovského štátu	265
Vojna za nezávislosť	268
Zo spojencov sa stávajú nepriatelia	271
Socialistická integrácia	277
Hospodársky satelit	282
Spojenci na večné časy	285
Záver Naše geopolitické dilemy	289
Podakovanie	297
Tabuľky	299
Odkazy a poznámky	301
Zoznam použitých zdrojov	343
Menný register	359
Summary	365

Úvod s otvoreným záverom

Pri čítaní pútavého textu mladého historika Martina Horičku sa mi z pamäti vynárala spomienka na vlastné tápanie v časoch, keď som bol v jeho veku. Ovplynvený rôznymi textami vrátane tých zakázaných a ideologicky podfarbených som hľadal odpovede na početné otázky: Do akej miery bolo predurčené smerovanie Československa na Východ? Aké možnosti v snahe odvrátiť tento proces mali demokratické sily? Nakoľko boli vtedy ľudia i politické elity naivné? Bolo správanie politikov vedené poctivými zámermi, a ak áno, prečo sa tieto zámary končili v pekle totality? Ako sa v konečnom dôsledku tieto zámary a výsledky obaľovali do mýtov, ktoré ponúkali na všetky zložité otázky jednoduché odpovede? A ako sa všetky mýty vrátane týchto udržali pri živote až do dnešných dní – a doteraz znejú z médií, z tribún i z úst mnohých, ktorí majú v dejinách jasno. Pretože tí nepotrebujú rozmýšľať nad ich alternatívami, nepotrebujú nič čítať a ani nič nečítajú.

Poznajúc medzitým texty českého historika Víta Smetanu, nie sú pre mňa dnes už tézy a závery Martina Horičku prekvapením. Na vlastnom vekovom posune a skúsenostiach vidieť najlepšie vývoj vo vede. Ak je navyše text pútavo podaný, bohato „zaľudnený“ a interpretačne jasný, je radosť po takejto knihe siahnuť. Hoci sa neodvážujem odhadnúť mieru jej spoločenského dosahu a nie každý musí so všetkým súhlasiť, ponúka táto kniha presvedčivý výklad, podložený mnohými prameňmi, ktorý je dostatočne poctivý v tom, aby priznal, kde sa nateraz vedecké závery končia a kde nastupujú historické alternatívy. A kde majú opodstatnenie kontrafaktuálne otázky typu „čo by bolo, keby...“.

Kniha vyvoláva i ďalšie otázky. Akú váhu má „večné priateľstvo“ a „pevné nerozborné základy“? Do akej miery môže mať malý štát ambíciu byť mostom medzi dvoma svetovými zoskupeniami?

Môže si vôbec zachovať v rozdelenom svete skutočnú nezávislosť a praktizovať suverénnu politiku? A prečo uvedené floskuly mali a doteraz majú takú mobilizujúcu moc? Prečo sa po protifašistickom vzopätí tak ľahko podliehalo ďalšej totalite? Kde hľadať v opísanom období kladných hrdinov a kolki v novej ére krátkozrako videli šancu na vlastnú kariéru? To všetko sú otázky, ktoré nútia čitateľa siahnuť po paralelách, pátrať po odpovediach a zvažovať ich univerzálnu platnosť.

Z textu pekne vidieť, ako totalita plazivo deformuje charakter a kriví chrbtice. Postavy z noviel Alfonza Bednára akoby dostávali konkrétne mená a jednotlivé príbehy nadobúdali globálne politické kontexty, v ktorých nikto netušil, že jedno zlo môže byť vystriedané druhým. A prečo sa proti druhému, komunistickému zlu nedal zviešť hneď a zaraz podobný boj ako proti rôznym podobám fašistického zla? Veď autorita toho druhého vyrástla na porážke prvého a mnohí len postupne a neveriacky chápali, že v prípade oboch ide vlastne len o zrkadlový obraz.

Text sa začína uzavretím československo-sovietskej spojeneckej zmluvy (december 1943) a schválením Košického vládneho programu, ktorého navrhované submisívne znenie prekážalo i Sovietom, a končí sa na prelome štyridsiatych a päťdesiatych rokov, keď už Československo tvorilo poslušný satelit a Sovietom už neprekážalo nič. Kniha sa sústreďuje na roky uprostred tohto desaťročia (1945 – 1948), ktoré boli svojou dynamikou v ostrom protiklade s obdobím následnej nehybnosti a stagnácie. Práve v nich vie Martin Horička nájsť napätie a príbeh, myšlienkovy bohaté a nejednoznačné osobnosti i bezmyšlienkových vykonávateľov či frázovitých propagandistov. Aby vynikli všetky dôsledky, časté sú i presahy do komunistického temna v nasledujúcich desaťročiach.

Počas druhej svetovej vojny sa popri bojoch a zomieraní rodil celý rad nových plánov a koncepcií, ako usporiadať povojnový svet, ako ho čo najúčinnejšie politicky a ekonomicky zglobalizovať alebo ako vytvoriť stabilnú a sociálne spravodlivú ekonomiku. Vízie budúcnosti úzko súviseli s diagnózami minulosti a súčasnosti, jedno sa odvíjalo od druhého, každá predstava vychádzala zo skúseností a z ideových východísk. Všetci – politici, ekonómovia i sociálni vizionári – však mali spoločné jedno: odhodlanie nedopustiť

opätovný zdroj zla, ktorý priviedol svet do faktických i morálnych trosiek. Súčasne išlo všetkým o to, aby sa medzi základnými ľudskými právami ocitlo právo na istý životný štandard a právo prežiť život bez strachu, ohrozenia a biedy v podmienkach sociálneho štátu. Hospodárska spolupráca všetkých a v záujme všetkých mala byť odpoveďou na predvojnovú nerovnosť a diskrimináciu. Konferencia v Bretton Woods a jej výsledky v podobe globálnych celosvetových inštitúcií smerovali k naplneniu uvedených ideálov. Cestu k nim mali dláždiť medzinárodné úvery výhodne poskytované pre industrializačné potreby chudobnejších štátov.

Tu však už vznikala rozpor medzi demokratickými multinacionálnymi inštitúciami, zodpovednými za uvedené smerovanie po vojnového globálneho sveta, a skutočnosťou, že z porážky fašizmu sa vyprofilovali dve bipolárne veľmoci – USA a ZSSR, ktoré mali ambície riadiť všetky procesy, ovplyvňovať úvery a ich podmienky a garantovať globálne finančné systémy a tak vystupovať ako rovnější medzi všetkými rovnými. Ako potom deklarovať rovnosť a rovnoprávnosť a pracovať za ne, hoci len vo výrobe, obchode a konzume? Ako sa vyrovnávať s pretrvávajúcim kolonializmom alebo rodovou nerovnosťou a pritom zachovať záväzok k rovnoprávnosti a rovnosti, ako to deklaruje Charta Organizácie Spojených národov?

Ak tvrdíme, že multilaterálne inštitúcie boli pre malé štáty najperspektívnejším poľom pôsobnosti, Marshallov plán asi nebol tým najtypickejším príkladom a zostával skôr výrazom amerických záujmových sfér. Odpor proti nemu bol však motivovaný hlavne ideologicky a s neskrývaným zámerom nahradiť amerického protektora sovietskym alebo globalizmus protekcionizmom. Na druhej strane v rétorike studenej vojny sa sociálny štát či ekonomika ovplyvňovaná (nieto ešte riadená) štátom vnímali ako vyslovene komunistické naratívy. Kniha ukazuje, že sovietaizácia zahraničného obchodu nebola ani zďaleka taká priamočiara, ako to vidno v politike či kultúre, kde hrala miera satelitizácie zásadnú úlohu. Inak povedané, zotrvačnosť v ekonomike mala dlhodobejšie nastavené parametre.

Akúsi tretiu cestu medzi globalizmom (hyperglobalizáciou) a protekcionizmom (snahou po autarkii) tvoril regionalizmus (a integrácia

do regionálnych blokov), ktorý do značnej miery čerpal z predvojnového agrarizmu. Tým sa v mnohých krajinách (vrátane Československa) už apriori diskreditoval. Mená ako Ludwig von Mises, Milan Hodža, Ladislav Karel Feierabend, Gemeto Dimitrov a ďalšie tak svet nespájali, ale ho len znovu rozdeľovali. Celá tzv. tretia cesta sa napokon skončila ako slepá ulička, hoci najmä pre hnutie tretích krajín mohla byť produktívna.

To však nebol príklad Československa, ktoré sa buď so záťažou päsťou vo vrecku, alebo s nadšením hodným lepšej veci jednoznačne postavilo do radov sovietskeho východného bloku. Veľmi ľahko zahodilo za chrbát všetky demokratické tradície medzivojnového štátu a zrelativizovalo otázku historického „poučenia“, ktorú možno vnímať aj s podstatne menším optimizmom ako Martin Horička. Ďalšia výzva na úvahy a diskusie...

Bipolárny svet bol v mnohom predurčenosťou komplikovaného povojnového vývoja a v mnohom jeho dôsledkom. Určite však nebolo nevyhnutné, aby sa v ňom nakoniec kunderovsky stratila celá stredná Európa a s ňou celé generácie vtedajších ľudí, ktorí skončili zotročení v osídlach komunistickej moci.

Ak chcete čítať knihu, v ktorej zdanlivo logické závery môžu byť zároveň spochybnením „historickej logiky“, v ktorej sú odpovede novými otázkami a ktorá ukazuje, že mnohé staré myšlienky nepoučiteľne recykluje i najsúčasnejšia súčasnosť, je kniha Martina Horičku tým najlepším pokračovaním tohto úvodu. Alebo novým úvodom k vlastným záverom, ktoré nech si sformuluje každý čitateľ sám a bez akýchkoľvek predsudkov.

Roman Holec, september 2025

Fraňo Kráľ
Zdravica Stalinovi

*K vodcovi pracujúcich
vo všetkých dieloch sveta
aj z našej vlasti vzlieta
roj pozdravení vrúcich.*

*V zdravici zdravia vzácnosť,
drahému Stalinovi
i pod Tatrami zvoní
na našich srdciach vďačnosť.*

*Za pomoc, za dôveru,
za šťastie, za slobodu
my tiež spievame ódu
otcovi mieru.*

PROLÓG

Cesta na Východ

Tretí aprílový deň roku 1945 bol na železničnej stanici v Humennom neobvykle rušný. Pri malej budove sa tlačili vedľa seba politici, vojaci a dav zvedavých ľudí. Všetci upierali pohľad na prezidenta Edvarda Beneša, ktorý sa práve chystal predniesť svoj prvý prejav na území oslobodeného Československa. *„Dovoľte mi, abych při tomto prvém kroku na svobodnou půdu Slovenska poděkoval slavnostně Rudé armádě,“* povedal na úvod prezident. *„Prokázali nám službu, která nikdy ani Slováci, ani Čechy zapomenuta nebude a která se stala velikou historickou základnou naší budoucí politiky se všemi slovanskými národy.“* V Humennom stúpil Beneš na československú pôdu prvýkrát po vyše šiestich rokoch v emigrácii. *„Vracíme se z dlouhého exilu, z exilu, jehož dějištěm byl skoro celý svět – Francie, Anglie, Sovětský svaz a Amerika – přes Moskvu, nám drahé hlavní město našeho velikého spojence,“* pokračoval prezident a triumfálne vyhlásil, že obnovené Československo zažije *„nový rozmach“*, pretože jeho politika bude mať *„nový směr, nový cíl“*.¹

Ako Beneš zdôraznil, stála pred nimi veľká výzva, ktorou bolo obnovenie československého štátu – na úplne nových základoch. Už to nemalo byť medzivojnové prozápadné Československo s trhovou ekonomikou, ale provýchodná „ľudová demokracia“ s plánovaným hospodárstvom. Je preto symbolické, že do Humenného prišiel prezident vlakom z Moskvy. Práve tam boli položené základy nového Československa. Práve tam sa pod drobnohľadom Sovietov československí demokrati s komunistami dohodli na tom, ako bude obnovená republika vyzeráť: že dôjde k transformácii jej politického systému, hospodárstva, kultúry a zahraničného smerovania a že jej najbližším spojencom sa stane Sovietsky zväz.

Československo sa po druhej svetovej vojne vybralo smerom na východ – priamo do Stalinovho náručia. Na viac ako štyri desaťročia sa stalo súčasťou civilizačného okruhu, ktorý bol pre Čechov a Slovákov dovtedy úplne cudzí. V našich dejinách to bola anomália s vážnymi dôsledkami pre náš politický systém, hospodárstvo, ale predovšetkým slobodu. Následky východnej orientácie a komunistického režimu, ku ktorému nás priviedla, pociťujeme všetci dodnes. Či už si to uvedomujeme, alebo nie, jazvy, ktoré na českej a slovenskej spoločnosti zanechal totalitný režim importovaný zo Sovietskeho zväzu, sa stále nezahojili. Je to generčná trauma, hlboko zakódovaná v našom chápaní úlohy štátu, pohľade na svet a spôsobe života. Ešte aj dnes ovplyvňuje naše uvažovanie o demokracii a slobode, o tom, čo pre nás znamenajú a akú majú hodnotu. Minulosť presakuje do budúcnosti a formuje to, kým sme. Preto je dôležité, aby sme ju spoznali. Vďaka nej môžeme lepšie pochopiť našu súčasnosť a výzvy, ktorým čelíme.

Geopolitické dilemy, ktoré boli aktuálne v povojnovom období, sú aktuálne aj dnes. Opäť sa vynára otázka, či patríme na Západ, alebo na Východ. Opäť mnohí politici hovoria o neutralite a o tom, že by sme mali existovať niekde na pomedzí, byť mostom medzi dvoma civilizáciami. Sú to všetko naratívy, ktoré sme tu mali aj po vojne. Česi a Slováci dúfali, že budú spolupracovať so všetkými svetovými stranami, ale napokon sa stali na viac ako štyri desaťročia pevnou súčasťou východnej Európy, uväznení za železnou oponou. Nemenšiu zodpovednosť ako sovietske tanky na tom majú domáce, československé elity, ktoré svoju krajinu dobrovoľne odovzdali cudzej veľmoci. V tejto knihe sa pokúsím ponúknuť odpoveď na otázku, ako je to možné. Ako sa z prozápadnej republiky stala provýchodná. A aké nástroje využila Moskva, aby sa jej to podarilo docieľiť.

Svoju pozornosť sústredím predovšetkým na tretiu Československú republiku. Jej príbeh sa začal písať na konci druhej svetovej vojny, keď sovietska armáda oslobodila krajinu, a skončil sa počas jari 1948, keď sa krajiny so sovietskou podporou zmocnili komunisti. Tri roky jej existencie boli bohaté na udalosti, ktoré mali zásadný vplyv na budúci vývoj Československa. Bolo to obdobie, ktoré sa od tých predchádzajúcich aj nadchádzajúcich

v mnohom odlišuje. Bolo to obdobie nevidaných politických a sociálnych zmien, ale predovšetkým rôznych paradoxov. Tretia republika nebola demokraciou, ale ani diktatúrou, nebola slobodnou spoločnosťou, ale ani autoritatívnym režimom. Síce sa už budoval socializmus, ale ten mal ešte stále – povedané slovami Pražskej jari – „ľudskú tvár“. Jej obyvatelia mali zaručené občianske práva, ale iba tí, ktorí sa hlásili k slovanským národnostiam. Občania mohli voliť v slobodných voľbách, ale vyberať si mohli len z vládnych strán. V médiách bola zrušená cenzúra, ale nesmel sa kritizovať Sovietsky zväz. Povojnové Československo sa stalo politickým laboratóriom. Bol to sociologický experiment; pokus, či je možné, aby v jednom systéme koexistovali demokrati s komunistami, západná demokracia so sovietskym socializmom.

Aj preto bolo Československo označované za „most medzi Východom a Západom“. Táto koncepcia Edvarda Beneša bola založená na spolupráci krajiny so Sovietskym zväzom, ako aj so západnými veľmocami. Republika mala prijať to najlepšie z oboch svetov. „*A tak je pro nás problém obsažený v otázce: Západ či Východ? vědomě a jasně řešen odpovědí: Západ a Východ,*“ hlásal prezident.² Československo, tradične orientované na Západ, sa malo stať prostredníkom medzi Sovietskym zväzom a liberálnymi demokraciami.

Beneš a mnohí ďalší politici sa ani po skončení vojny nedokázali vymaniť z tieňa hrozby expanzívnej politiky Nemecka. Aby zabránili opakovaniu roka 1938, keď Západ ponechal Československo napospas Hitlerovi, uzatvorili spojenectvo so Sovietskym zväzom, ktorý ich, ako verili, mohol jediný ochrániť pred budúcou nemeckou agresiou. Výmenou za dobrovoľné spojenectvo so Stalinom sa prezident snažil získať pre republiku vnútornú autonómiu a garanciu štátnosti. Ale napriek tomu, že Československo vykročilo smerom na východ, nebolo ešte po skončení vojny považované za satelitný štát. To sa zmenilo až v ďalších rokoch. Preto je jednou z hlavných otázok, ktoré budem klásť na nasledujúcich stránkach, čo k tejto zmene viedlo a ako sa prejavovala.³

Medzinárodné postavenie Československa po druhej svetovej vojne bolo v mnohých ohľadoch jedinečné. Na rozdiel od okolitých krajín neostala víťazná Červená armáda na jeho území dlhšie

ako niekoľko mesiacov, v ostrom kontraste s Poľskom sa vlády nad krajinou ujal prezident londýnskej exilovej vlády (s kabinetom zloženým prevažne z nekomunistov) a po obnovení štátnosti bola zavedená aspoň limitovaná forma politickej súťaže, ktorá v máji 1946 vyústila do relatívne slobodných parlamentných volieb. Moskva uplatňovala svoj vplyv na chod krajiny zo začiatku iba nepriamo, a to cez spojenecké záväzky vyplývajúce zo zmluvy o priateľstve, respektíve cez domácich komunistov, vedených Klementom Gottwaldom. Nielen československí politici a diplomati, ale aj zahraniční pozorovatelia si všímali špecifiká geopolitického postavenia, do akého sa republika po druhej svetovej vojne dostala. Jedinečnú situáciu Československa si uvedomovali tak v Prahe, ako aj vo Washingtone, ale predovšetkým v Moskve. Rozumel jej i minister zahraničných vecí a syn zakladateľa štátu Jan Masaryk, ktorý si v roku 1947 poznačil: *„Nejsme tedy ani oponou, ani mostem, svět od nás očekává, že budeme seismografem na pomezí sopečné říše a náš úkol je býti na stráži a zaznamenávat každé hnutí povrchu. Nové erupce se nesmí opakovat. To je úkol převeliký – budeme hledět zhodit se ho se ctí. Na něm závisí celá naše budoucnost.“*⁴

Sovietsky zväz uprednostňoval v československej otázke zmierlivejší postoj ako pri okolitých krajinách, ktoré oslobodila Červená armáda od nacistického Nemecka a patrili do sféry vplyvu supervelmoci. V takomto duchu dostali inštrukcie aj československí komunisti. *„Otázku soviétizácie Československa nenastolovať,“* oznámili im ešte počas vojny v Moskve. *„Kedy bude doba zrelá na to, aby sa mohla nastoliť otázka soviétizácie Československa, o tom sa nebudeme teraz škriepiť. To nie je také ľahké, ako si mnohí myslia. Česi a Slováci sa musia sami svojím vývojom dopracovať na cestu k sovietskej moci.“*⁵

Po roku 1945 sa Československo dostávalo do stále hlbšej závislosti od Sovietskeho zväzu, ktorú je možné sledovať na viacerých ukazovateľoch. Prehlbujúci sa vzťah oboch štátov bol viditeľný prakticky vo všetkých sférach verejného aj súkromného života. Ako uvádza politológ Joseph Nye, vplyv štátu uplatňovaný v zahraničí môžeme rozdeliť na *tvrdú moc* a *mäkkú moc*.⁶ Rozhodol som sa preto sledovať zvyšujúcu sa previazanosť Československa

so Sovietskym zväzom nielen cez jeho bezpečnostnú politiku, ako býva bežne zvykom, ale všimam si aj zmenu jeho politického systému a kultúry, teda aj moc *mäkkú*. Pri jednotlivých oblastiach československej spoločnosti, ktoré boli vystavené sovietskemu vplyvu, som si vybral na ilustráciu i konkrétne prípady – napríklad filmový priemysel, ktorý má čo povedať nielen o sovietyzácii kultúry, ale aj o zmene celej geopolitickej orientácie Československa. Zameram som sa predovšetkým na tie oblasti, kde je možné ukázať satelitizáciu krajiny a ktoré zároveň patria k doteraz skôr prehliadaným. Takéto sondy nám pomôžu odhaliť, akou transformáciou republika po roku 1945 prechádzala.

Československo bolo formálne nezávislou krajinou, ktorá sa v rokoch 1945 až 1948 stala úplne závislou od jednej veľmoci. To nám dáva unikátnu šancu pozorovať transformáciu štátu v oblasti zahraničnej politiky, hospodárstva a kultúry, vďaka čomu možno získať ucelenejší obraz o tom, aké rôzne aspekty so sebou satelitizácia prináša. Môže nám to navyše poskytnúť aj nástroj na lepšie pochopenie súčasnosti, pretože dnes znova čelíme hrozbám, akým čelili naši predkovia: hrozbám novej studenej vojny, rozdelenej Európy a dezinformačných kampaní, ktoré prichádzajú spoza našich hraníc. A znova si kladieme otázku, či sa máme orientovať na všetky svetové strany, či môžeme byť „mostom“ medzi Východom a Západom. Hybridná vojna, dezinformácie a falošné správy, to sú pojmy dôležité pre 21. storočie, ale s obsahom, ktorý bol na začiatku studenej vojny rovnako prítomný ako dnes. Na vývoji tretej republiky je možné sledovať, ako si zahraničná veľmoc uplatňuje vplyv na domácu politiku, ako si získava priaznivcov a ako dokáže cez lokálne strany infiltrovať inštitúcie krajiny. Ale my máme na rozdiel od obyvateľov vtedajšieho Československa jednu veľkú výhodu. Ich osud pre nás môže byť varovaním.

